

Quisling som han alltid var

BOK

STEIN ØRNHØI

Hans Fredrik Dahl.
En fører blir til
Biografi
Aschehoug 1991.

I Årevis har vi hørt om Hans Fredrik Dahls biografi over Quisling. Stadig har både han, forlag og andre visst å vite at nå var det like før den kom. I sommer forstod vi at det var alvor. Dahl var selv ute i media og forsikret om at nå kom boka. Og ikke bare det – nå kunne man dessuten vente både sensasjoner og rehabilitering av Vidkun Quisling.

Og nå er boka her. Det vil si, det er bare halve boka som er her. Vi har bare fått første bind. Vi er faktisk ikke kommet lenger enn til 1939.

Hva så med sensasjonene og rehabiliteringen? Ja, heller ikke det er kommet. I alle fall, ikke i første bind. Og ikke tror jeg at det kommer i annet bind heller.

Men er så hele Quisling-biografien en eneste medieflopp? Nei, sløtt ikke. Den er faktisk det stikk motsatte. Dette er blitt en riktig tykk og grundig bok. Faglig grunnsolid, så langt en rimelig velorientert amatør kan vurdere det. Tusenvis av nye detaljer forsterker velkjente trekk i vårt gamle bilde av majoren fra Fyresdal.

Med det kunne man naturligvis si seg fornøyd. Men det er ikke så lett. For jeg oppdaget at jeg gjennom de mange timer med boka trodde at jeg leste en annen bok enn hva jeg gjorde. Mediemannen Dahl forkludrer hele tiden det fagmannen Dahl har på hjertet. Ikke ved det han skriver, men på grunn av alt staket på forhånd.

Men hva er så det bilde som Dahl ned til minste detalj tegner av Quisling?

Bilde av Quisling

Vidkun Abraham Lauritz Johnsson Quisling var den skolefinke og beleste prestesønn fra Telemark. Han var sterkt forankret i sin slekt som langt tilbake bestod av bønder og lensmenn.

Og han var den sosiale anbefet. Taus og trumpet, sjenert og upraktisk gjennom hele livet. Han var stor og kraftig, men uten enhver form for fysisk vitalitet eller eleganse. «Du danser som ei ku», sa hans mor Anna Caroline f. Bang en

har vist oss, er at fram mot 1905 satt den unge Quisling på sitt rom på Gjerpen prestegård og leste historie og matematikk. Annen ungdom med Vidkuns bakgrunn og muligheter deltok gjerne i debatten om Norges løsrivelse fra Sverige. I studentersamfunnet i Skien gikk debatten livlig. I tur og orden holdt gymnasiastene foredrag om tidens aktuelle temaer. Da turen kom til Vidkun Quisling, talte han over temaet «Dannelse» (ikke «Kultur», som HFD skriver) uten en eneste referanse til tidens store begivenheter. Her er bare pent og ordentlig snakk om «dyd og ære». Men da begivenhetene i 1905 var kommet på plass i historiebøkene, så ble de også virkelige for Quisling. Og da trodde han at han med engasjement hadde deltatt sammen med resten av det unge Norge.

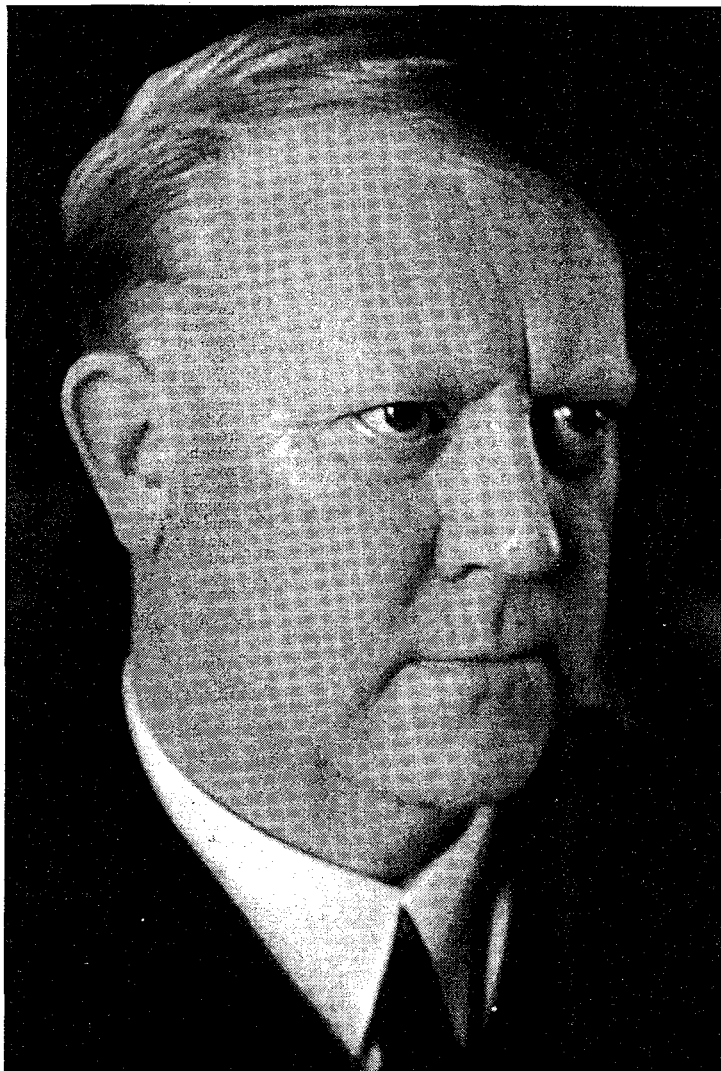
Vil skape historie

Slik blir hele hans liv. Han ser ikke de politiske begivenhetene når han står midt oppe i dem. Han har alltid et annet prosjekt på gang som er hans, mens resten av omgivelsene enten står i direkte konfrontasjon eller arbeider for å løse en politisk oppgave. Quisling skal alltid skape historie, men alltid en annen historie enn den som kjører ham forbi. Politisk historie skapes ikke fordi man bestemmer seg for det. Historien skapes gjennom å løse tidens oppgaver der og da. Og så får ettertiden vise hva som nedfaller seg mellom historiebøkene to permer.

Nå er HFD svært forsiktig med å trekke så bastante konklusjoner som jeg gjør. Men med alle de nye detaljene som Dahl legger fram, forsterker han inntrykket av den virkelighetsferne politiske kannestøper.

Quisling hos DNA

Nå kan man naturligvis si at da Quisling i midten av 20-årene oppsøkte arbeiderbevegelsen for å tilby sine tjenester, var han på parti med framtida. Men han meldte seg ikke inn. Han kom ikke hjem fra hjelpearbeidet i Sovjet og gikk inn i vanlig politisk arbeid. Nei, det Dahl nå dokumenterer, er at han virkelig holdt møter med sentrale folk i både DNA og NKP. Og det Quisling tilbød seg var å bygge opp væpnet arbeidermilits. Men selv om ar-

Vidkun Quisling framstår slik vi kjenner ham, mener anmelderen om Hans Fredrik Dahls biografi.

eksisterer ikke lenger. Det har derfor vært mye tro og synsing siden DNA i Quislings statsråd tid brukte historiene om de «Røde gardar» som et angrep på den «fascistiske» forsvarsministeren. Nå synes jeg Dahl har fjernet tvil og uklarheter. Han har kartlagt kon-

for det røde Norge var stor i borgerlige kretser. Høyre radikale løsgjengere og brunt anstrøkne kannestøpere fantes det mange av i begynnelsen av 30-åra. Rundt Fedrelandslaget holdt de seg gjerne. Dessuten hadde de forbindelser inn i sentrale deler av norsk næ-

Mens Quisling og hans offiserer konspirerte og planla den endelige organisering av parti og samfunn, så hompet det parlamentariske liv videre. Det var påfallende mange rundt Quisling med militær bakgrunn. Dahl kartlegger og systematiserer slik at

var høyresidens store sak, nemlig forsvarsordningen og størrelsen på bevilgningene. Dahl viser at Quisling foreslo å øke rammen med 10 prosent, men at han ikke vant fram i den politiske prosessen. Jeg vil tro at enhver fagstatsråd – den gang som nå – gjerne foreslår påslag på minst 10 prosent. Men det enstatsråd – i alle fall Quisling som statsråd – bør vurderes på er jo hans evne til å vinne fram med sin hjertesak. Det var jo derfor han hadde gått inn i regjeringen.

Men han satt taus under regjeringskonferansene. Og han sloss ikke i Bondepartiets gruppe. Han var uten evne til å slåss der og da.

Menstadslaget

Det som en stakkett stund gjorde ham til en slags helt for deler av det borgerlige Norge, var at det ble sendt militære tropper til Grenland i forbindelse med arbeidskampene på Menstad. Men det vi har visst lenge, det er jo at det ikke var Quisling som var mannen bak beslutningen. Han satt stille i regjeringskonferansen uten å si ett ord. Det var justisminister Lindboe som drev fram beslutningen. Da vedtaket var fattet gikk Quisling som forsvarsminister og ringte til kommanderende general. Igen var han mindre enn noen situasjonens herre.

Gal mann til rett tid

Det var politisk uro i Norge omkring 1930. Angsten for arbeiderbevegelsen var stor. Det var økonomisk krise og det parlamentariske liv fungerte dårlig. Dessuten var det sterke ultranasjonale strømninger både her i landet og internasjonalt. Quisling hadde en sjanse. En politisk sett dyktigere person hadde kunnet skape større ulykker for Norge i mellomkrigstida. Nå er ikke personer i seg selv avgjørende. Men i den grad de betyr noe, så var Quisling nettopp den mannen som var uten evne til å handle i en potensielt politisk situasjon. Han kom alltid for seint. Han var gal mann til rett tid. Han kunne brukt statsrådsposisjonen som plattform. Eller han kunne – da regjeringen falt med større driv ha stiftet partiet NS og kanskje ha lykkes noe bedre ved valget i 1933. Men han tenkte og fomlet i stedet for å handle. Han kunne sikkert også med den politiske

STEIN ØRNHØI

er NRK-journalist. Han har tidligere laget den store fjernsynsserien om Vidkun Quisling. Ørnhoi har også vært partipolitisk aktiv og representerte SV på Stortinget.

offentlighet. Da kunne mangt ha blitt annerledes i 30-åra. Hjort trodde på førerprinsippet – i alle fall på erklæringstadiet – og dermed ble han bundet av sin egen ideologi i spørsmålet om å utfordre Quislings lederskap. At Johan B. Hjort hadde politiske evner, så vi i femtiårene da han engasjerte seg i norsk språkstrid. Som leder av Riksmålsforbundet var han med å organisere en av de mest vellykkede folkebevegelser vi har hatt her i landet – nemlig foreldreaksjonen mot samnorsk. Det fikk vi merke som var hans motstandere.

Ellers var Stavanger et sentralt sted for Nasjonal Samling. Her hadde de den populære Gudbrand Lunde som lederskikkelse. Og NS gjorde et relativt bra valg i Stavanger. Men også her falt organisasjonen sammen etter valgnederlaget i 1936. For spesielt interesserte så har Dahl også en del detaljer om partiarbeidet i Stavanger.

Nytt materiale

På flere punkter bringer Dahl inn nytt materiale. Han har gått gjennom italienske arkiver og funnet at Mussolinis

søkte økonomisk støtte i Tyskland. Særlig var det om å gjøre å få penger til å holde liv i partiavisa Fritt Polk. Det har vært antatt at Quisling ikke visste eller forsto hva som foregikk når det gjaldt økonomi. Men Dahl viser nå at Quisling stod på tyske lønninglister allerede i 1939.

Hittil har den tyske historikeren Hans Dietrich Looock skrevet mest omfattende om Quisling og hans politiske tenkning. Dahl tar også tak i Quislings ideologiske utvikling eller det man kan kalle Quislings politiske tenkning. Selv om Dahl bringer inn mange nye detaljer om hva Quisling har lest, skrevet og ment, så representerer nok ikke denne boka noen faghistorisk revolusjon når det gjelder å avdekke Quislings politiske idéverden.

Når det gjelder Quislings tenkning omkring jødene og jødespørsmålet, har også Looock langt på vei sagt det som skal sies. Quisling var anti-semitt.

Men ingen behøver etter Dahls bok bruke mer tid på å grave fram flere detaljer om NS og Quisling. Det er et ufatteligg arbeid Dahl har gjort. Når en gang bind II foreligger, så kan man regne med at selv den mest tvilrådige har fakta mer enn nok til å forholde seg til Vidkun Quisling og den norske utgaven av nazismen.

Det virker sikkert litt smålig å trekke fram småfelle i en slik omfattende bok. Men likevel liker jeg ikke at Vinterpalasset har havnet i Moskva eller at Fyresdal ligger nord for Skien.

Radioens betydning

Jeg savner en ting i Dahls bok. Han ville nettopp ha vært mannen til å klarlegge radioens betydning for Quisling og NS som fenomen. Det er jo i denne perioden at radioen blir et massemedium. Fra 1927 til 1933 økte andelen av «Aktuelle programmer» dramatisk i norsk radio. I 1927 var andelen av total sendetid 8,6 prosent og i 1933 var den økt til hele 28,7 prosent. Dette har Dahl selv dokumentert i sine tidligere arbeider om kringkastingen i Norge. Er det sammenhenger mellom den plutselige populariteten som Quisling hadde i begynnelsen av 1930-åra og at radioen samtidig økte i utbredelse? Og ikke minst at hele programprofilen ble vridd mot

